

Leon Sikorski

DYDAKTYCZNO-JĘZYKOWE ASPEKTY KORELACJI W NAUCZANIU CUDZOZIEMCÓW

1. Niniejsza publikacja jest w poważnym stopniu kontynuacją rozważań nad korelacją nauczania języka specjalistycznego cudzoziemców w układzie wieloprzedmiotowym¹. W obu przypadkach chodzi o programy, materiały i metodykę nauczania w grupach międzynarodowych (niesłowiańskich, niepolonijnych), przygotowujących się do studiów ekonomicznych². Wzmiankowany artykuł zajmuje się analizą tekstów zawartych w skryptach łódzkiego Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UŁ. Zawiera on szereg uwag i postulatów ogólnych, o charakterze glottodydaktycznym, wskazuje na niebezpieczeństwo niespójności nauczania, braku korelacji między trzema głównymi przedmiotami: język polski, geografia, historia. W chwili obecnej, kiedy specjalna komisja MEN wdraża standardowy system certyfikacji w ocenie znajomości JPJO, problem korelacji nabiera wyraźnej ostrości³. Stąd wynika jego waga i ponowne podjęcie tematu przez autora.

2. Zasadniczą treścią artykułu jest konkretna propozycja metodyczna, wynikająca z doświadczeń zespołu autorskiego, który pod kierunkiem prof. Bożeny Ostromęckiej-Fraćzak opracował modelowy podręcznik dla kandydatów na studia ekonomiczne. To właśnie tam zawarte rozwiązania metodyczne stały się punktem odniesienia do propozycji przedstawionych w niniejszej publikacji. Zanim przejdziemy do szczegółów proponowanych rozwiązań, przypomnijmy, że odnoszą się one do nauczania na poziomie dla średniozaawansowanych, czyli dla słuchaczy po kursie podstawowym

¹ L. Sikorski, *Nauczanie języka specjalistycznego w układzie wieloprzedmiotowym*, „Acta Universitatis Lodzianis”, Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców 1998, 10, s. 105–113.

² Szczegółowe informacje o podręczniku w: *Polonistyka na świecie. Nauczanie języka i kultury polskiej studentów zaawansowanych*. Lublin 2000, s. 203–211.

³ *Programy nauczania języka polskiego jako obcego*, opracowane przez komisję ekspertów MEN, red. W. Miodunka, Kraków 1993.

(ok. 300 godzin kursu z zakresu „Ja i mój świat” oraz „Słownictwo tematyczne”).

3. Dwugodzinna jednostka lekcyjna z przedmiotu historia, skorelowana pod względem metodycznym z programem języka polskiego, zbudowana jest z pięciu ogniw: A – tekst, B – słownik, C – gramatyka i komentarze, D – ćwiczenia językowe, E – pytania kontrolne. Tak widziana sekwencja dydaktyczna może wyglądać następująco:

A. Tekst.

Początki państwa polskiego

Polacy należą do grupy narodów słowiańskich. Pierwotnie Słowianie zajmowali tereny między Dnieprem a Odrą. Od V (piątego) wieku zaczęła się słowiańska ekspansja na zachód, na wschód i na południe. Na zachodzie Słowianie doszli do Łaby, na wschodzie do Wołgi, a na południu do Krety.

Słowianie dzielili się na trzy grupy:

- 1) grupa wschodnia – zajmowała tereny na wschód od Bugu,
- 2) grupa zachodnia – zajmowała tereny między Bugiem, Bałtykiem, Odrą i Dunajem,
- 3) grupa południowa – zajmowała Bałkany.

Polacy należeli do Słowian zachodnich. Najsilniejsze plemię w grupie zachodniej to byli Polanie. Zajmowali oni tereny nad Wartą, między środkową Wisłą i środkową Odrą.

Słowianie zajmowali się: rolnictwem, rybołówstwem, myślistwem, hodowlą i rzemiosłem. Są też dowody na to, że już w czasach rzymskich Słowianie zajmowali się handlem. Przykładem może być miasto /gród/ Kalisz (Calisia), które leżało na handlowym szlaku bursztynowym. Było ono na mapie Ptolemeusza, geografa z Aleksandrii (II w. n.e.).

B. Słownik.

Rzeczowniki: r.m. – *początek, -tku, naród, -odu, zachód, -odu, wschód, -odu, dowód, -odu, władca, -cy*, itd.

r.n. – *państwo, -a, plemię, -mienia, rolnictwo, -a, myślistwo, -a*, itd.

r.ż. – *ekspansja, -sji (D, C, Ms), hodowla, -li (D, C, Ms)*, itd.

Przymiotniki: *silny, -niejszy, -a, -e, ważny, -niejszy, -a, -e, środkowy, -a, -e, rzymski, -a, -kie*.

Spójniki: *między + N, nad + N*.

Czasowniki: *należać do, -że, -żysz do + D, zajmować, -muję, -mujesz + B, zająć, dk, zajmować się, -muję się + N, dzielić się na + B, -li się, -lą się na co (B)*.

C. Gramatyka, komentarze. Należy tutaj podać (jako wyjątek) pełną deklinację rzeczownika *plemię* z komentarzem, że analogicznie odmieniają się również *imię* i *ramię*. Podobnie uczynić trzeba z rzeczownikiem własnym *Słowianin* (pełna deklinacja) z uzupełnieniem, że do tej grupy należą też: *Rzymianin, Polanin* i *mieszczanin*. Wskazać należy na korelację artykulacyjno-pisownianą w rzeczownikach typu *naród, -odu, -odzie* (ó:o, d:dzi), gdyż cztery analogiczne jednostki ułatwią zapamiętanie.

Zwracamy też uwagę na specyficzną grupę rzeczowników r.ż. jak *ekspansja*, *hodowla*, gdzie trzy przypadki w l.p. mają identyczne końcówki. Ta zasada utrwali się w ćw. 2, w odmianie nazw geograficznych (*Dania*, *Francja*).

D. Ćwiczenia językowe.

1. Proszę uzupełnić zdania:

- a) Polacy należą do narodów
- b) Niemcy należą do germańskich.
- c) Francuzi romańskich.
- d) Rosjanie
- e) Egipcjanie arabskich.

2. Proszę wybrać odpowiednie nazwy i wstawić je do zdań:

- a) Szwecja, Francja, Szkocja, Słowacja, Grecja;
- b) Jugosławia, Norwegia, Hiszpania, Dania, Rumunia, Finlandia, Austria, Szwajcaria, Anglia, Islandia;
- c) Włochy, Niemcy, Węgry, Chiny.

- (1) W Europie zachodniej leżą państwa:
- (2) W Europie wschodniej leżą państwa:
- (3) W Europie środkowej
- (4) W Europie południowej
- (5) W Europie północnej
- (6) nie leżą w Europie, lecz w Azji.

3. Proszę uzupełnić zdania:

- (1) Polska leży między i
- (2) Niemcy leżą
- (3) Szwajcaria
- (4) Węgry leżą
- (5) Bałtyk znajduje się

E. Pytania kontrolne.

- (1) Do jakich narodów należą Polacy i Rosjanie?
- (2) Do jakich narodów należą Niemcy i Szwedzi?
- (3) Do jakich narodów należą Francuzi, Włosi i Hiszpanie?
- (4) Jakie tereny były kolebką Słowian?
- (5) Jakie tereny zajęli Słowianie w Europie środkowej i zachodniej?
- (6) Jakie narody zajmują dziś Bałkany?
- (7) Jakie państwa znajdują się na Bałkanach?
- (8) Do jakich Słowian należeli Polanie?
- (9) Czym zajmowali się Słowianie w czasach rzymskich?
- (10) Gdzie znajdujemy dowody, że Słowianie zajmowali się handlem?

4. Przedstawiona powyżej propozycja to oczywiście pierwsza lekcja historii, początek II semestru (piąty miesiąc nauczania). Stopień trudności jest tu

niewysoki, zdania są proste, deklinacja grup wyrazowych łatwa, skorelowana ze sprawnościami wyniesionymi z kursu podstawowego. Jednak z tygodnia na tydzień stopień złożoności tekstów i ćwiczeń będzie się podwyższał, a ich rozmiar będzie się zwiększał. Aż na miesiąc, czy dwa przed końcem drugiego semestru, słuchaczom zaaplikujemy teksty specjalistyczne. Oto ich próbka:

„Proces wytwarzania dóbr materialnych nazywamy produkcją. Produkcja jest możliwa dzięki pracy ludzi. Praca to świadome i celowe czynności człowieka, w rezultacie oddziałuje on na przyrodę, zmienia ją i przekształca. W procesie pracy [...] ludzie poszerzają katalog swoich potrzeb”.

„W procesie wymiany producent otrzymuje za swój oferowany towar pewną ilość innego towaru. Rozwój gospodarki powierzył funkcje wartości wymiennej towarowi, który spełniał ją najlepiej – pieniądzu [...]”⁴.

Do takiego tekstu zarówno słownik, jak i ćwiczenia będą inne. Wyróżnimy tu słownictwo specjalistyczne: *praca, produkcja, dobro materialne, wytwarzanie dóbr, proces wymiany, oferować towar, przekształcać przyrodę* i inne. W części gramatycznej skomentujemy, podamy pełny paradygmat deklinacyjny dwu różnych składniowo terminów: *dobro materialne* i *wytwarzanie dóbr*. Podamy też zasady tworzenia rzeczowników odczasownikowych, form biernych czasownika. Uświadomimy też słuchaczom pochodzenie takich trudnych czasowników jak: *przekształcać, poszerzać, powierzyć*. W komentarzu i ćwiczeniach podamy formy i funkcję zaimka względnego *który*.

5. Kolejna propozycja skorelowanych zajęć dotyczy tekstu „Środowisko geograficzne” ze skryptu Małgorzaty Zabelskiej *Geografia* (cz. 1)⁵, przeznaczonego dla cudzoziemców. Jest to jedna z pierwszych lekcji. Zawiera ona tylko tekst i pytania kontrolne. Brak jest trzech ogniw według przyjętego modelu. A zatem w części B (słownik) uwzględniamy takie formacje jak: *ukształtować – ukształtowanie, uzależnić – uzależniony, ułatwić – ułatwienie, zanieczyszczać – zanieczyszczanie (zanieczyszczenie)*. Nie zapominamy w odrębne grupy wydzielić terminologię specjalistyczną: a) *środowisko geograficzne (naturalne), warunki klimatyczne, dostępne bogactwa mineralne* itp., b) *rzeźba terenu, elementy środowiska naturalnego, zasięg występowania organizmów* itp. Osobną grupę słownikową będą stanowić przymiotniki. Są one w tekście liczne i mają zróżnicowaną budowę: *organiczny (świat), geograficzne (środowisko), przyrodniczy (element), gospodarcza (działalność), dogodny (warunki), jednakowy (poziom), przemysłowy (ośrodek), szkodliwe (zjawisko)*. W słowniku eksponujemy również słownictwo atematyczne. Jest ono częste i użyteczne przy wyrażaniu różnych kategorii semantycznych jak: *zależność, przyczyna,*

⁴ Fragmenty tekstu używanego na zajęciach z historii w roku 2000/2001, źródło nieznane.

⁵ M. Zabielska, *Geografia*, cz. 1, Łódź 1996, s. 4-6.

skutek. Będą to modele składniowe: *Co powoduje co (B)*, *Co prowadzi do czego (D)*, *Co przyczynia się do czego (D)*, *Co opóźnia co (B)*, *Co zależy (jest zależne / jest uzależnione) od czego (D)*, *Co wpływa (ma wpływ) na co (B)*.

C. (Gramatyka, komentarze) skomentowania i wyjaśnienia wymagają czasowniki typu uzależniać (z przedrostkiem u-). Trzeba też zwrócić uwagę na opozycję spółgłoskową w grupie wyrazów: *czysty, czyścić, zanieczyszczać (st.ści:szcz)*. Można tu nawiązać do słownictwa matematycznego (*ułamki*): *prosty, uprościć, upraszczać*.

Przypomnieć trzeba zasady tworzenia form imiesłowu czynnego oraz biernego, bo oba wystąpią w ćwiczeniach. Obowiązkowo uświadamiamy różnicę w paradygmacie deklinacyjnym różnych składniowo wielowyrazowych terminów (wyrażeń) specjalistycznych (w słowniku są to grupy a i b).

D. Ćwiczenia językowe to kolejne, konieczne ogniwo. Podajemy przykładowo trzy ćwiczenia.

1. Proszę uzupełnić zdania podmiotami w mianowniku:

- (1) Studentami grupy X są:
- (2) Polskimi miastami są:
- (3) Nadbałtyckimi portami są:
- (4) Europejskimi krajami są:
- (5), i
są państwami afrykańskimi.
- (6), i są miastami europejskimi.
- (7), i są przyrodniczymi elementami środowiska.
- (8) Himalaje są
- (9) Alpy są
- (10) Karpaty są

2. Proszę w ćwiczeniu zamienić formy czynne czasowników na stronę bierną, nie zmieniając treści zdań.

Wzór: Człowiek zmienia środowisko naturalne.

Środowisko naturalne jest zmieniane przez człowieka.

- (1) Ludzie zamieszkują w dogodnych warunkach klimatycznych.
- (2) Działalność człowieka przekształca środowisko geograficzne.
- (3) Ludzie regulują rzeki i budują drogi.
- (4) Trudne warunki klimatyczne opóźniają rozwój ekonomiczny.
- (5) Kanadyjczycy zagospodarowali obszary południowe.
- (6) Kanadyjczycy nie zagospodarowali bezludnej północy.
- (7) Klimat określa zasięg występowania organizmów.
- (8) Człowiek zdobywa coraz większe tereny pod uprawę roślin.

- (9) Rozwój motoryzacji zanieczyszcza powietrze, glebę i wodę.
- (10) Ludzie wycinają lasy, co powoduje erozję gleb.
3. Proszę wstawić do zdań imiesłowy czynne przymiotnikowe (-ący, -a, -e).
- (1) Zespół warunków przyrodniczych (występować) na jakimś obszarze, tworzy środowisko geograficzne.
- (2) Elementami (tworzyć) środowisko geograficzne są m. in. klimat, wody i gleby.
- (3) Dostępne bogactwa mineralne są czynnikami (ułatwiać) człowiekowi gospodarowanie.
- (4) Niektóre regiony (mieć) niejednakowy poziom rozwoju gospodarczego, są problemem dla kraju.
- (5) Eskimosi są ludźmi (ubierać się) inaczej niż mieszkańcy Sahary.
- (6) Klimat, /określać/ zasięg występowania organizmów, określa też ekumenę.
- (7) Działalność gospodarcza człowieka to czynnik (przekształcać) środowisko geograficzne.
- (8) W krajach (rozwijać się) zmienia się szybko środowisko naturalne.
- (9) Motoryzacja jest czynnikiem (powodować) zanieczyszczenie powietrza.
- (10) Człowiek (być) częścią przyrody, musi ją chronić przed zniszczeniem.

6. Nie tracąc z pola widzenia głównego celu nauczania, ograniczamy z czasem funkcję tekstu w jego formie materialnej. Pod koniec drugiego semestru dominują mówione formy podawcze, jak: pogadanka, wykład, referat, dyskusja kierowana, referowanie tematu wg planu, film, wycieczka itp. Częściej też wykorzystujemy słowniki, poradniki, encyklopedie, roczniki, czasopisma, gazety, filmy itp. W prawidłowo, optymalnie i ekonomicznie skorelowanym nauczaniu metodyka prowadzenia zajęć na historii, geografii czy kursie „ABC ekonomii” niczym się nie różni, a w zasadzie tylko leksyką.

Powyższe propozycje i uwagi nie mają charakteru obligatoryjnego rozwiązania problemu korelacji. Jednak skromnym zdaniem autora są próbą aplikacji językowej w dydaktyce i mogą stanowić pozytywny, konstruktywny impuls do dalszych czynności organizacyjnych, programowych i metodycznych.